

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	22.09.2019
Received / Makale Geliş	08.07.2019	Published / Yayınlanma	24.09.2019

HAYAT VE SOSYAL BİLGİLER PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARINDAKİ FİNANSAL OKURYAZARLIK BECERİSİ GELİŞTİRMEYE YÖNELİK DURUM İNCELENMESİ

AN INVESTIGATION INTO FINANCIAL LITERACY SKILLS IN LIFE SCIENCES AND SOCIAL STUDIES PROGRAMS AND COURSE BOOKS

Dr. Öğr. Üyesi Selçuk ŞİMŞEK

Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Denizli / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0002-4546-7945

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1353>

Reference: Şimşek, S. (2019), Hayat ve Sosyal Bilgiler Programları ve Ders Kitaplarındaki Finansal Okuryazarlık Becerisi Geliştirmeye Yönelik Durum İncelenmesi, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(42): 2618-2632.

ÖZET

Araştırmanın amacı Hayat bilgisi ve Sosyal bilgiler programlarının ve ders kitaplarının finansal okuryazarlık becerilerini nasıl ve ne şekilde içerdikleri bakımından incelenmesidir. Yöntem olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla ilkököl 1, 2, 3 ve 4. Sınıf ders kitapları incelenerek finansal okuryazarlık becerilerinin bilgi, beceri ve etkinliklerin ne düzeyde yer aldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan incelemeye göre program boyutunda her sınıf düzeyinde kazanımların bulunduğu görülmektedir. Bilgi düzeyinde ise kazanımlara göre öğrencilerin öğrenmesi gereken bilgiler yer almaktadır. İlkokul 1., 2. 3. ve 4. Sınıf düzeyinde verilen becerilerin finansal okuryazarlık becerilerinin alt becerileri olan becerilerin yer aldığı ancak 4. Sınıf düzeyinde ise finansal okuryazarlık becerisi yer almaktadır. Alan yazında belirtilen uygulamalara yakın örneklerin ders kitaplarında yer bulduğu görülmektedir. Ama bunun uygulama boyutundaki durumu yeni bir araştırma konusudur.

Anahtar Kelimeler: Hayat Bilgisi, Sosyal bilgiler, Finansal okuryazarlık, ders kitabı, beceri, program

ABSTRACT

The aim of the study is to examine the way financial literacy skills are handled in life sciences and social studies programs and coursebooks. Document analysis method was used in the study. For this purpose, coursebooks of 1st, 2nd, 3rd and 4th grades at primary school were reviewed and it was tried to determine the level of knowledge, skills and activities related to financial literacy skills. According to the analysis, it is seen that there are learning outcomes in each grade in the program dimension. In knowledge dimension, there is the list of knowledge that students should learn according to these outcomes. The skills that are provided in the 1st, 2nd, 3rd, and 4th grades are the sub-skills of financial literacy, but 4th grade level include financial literacy skills. It is seen that there exist samples similar to the practices in the literature in the coursebooks. However, its implementation is a new research topic.

Keywords: Life Sciences, Social Studies, Financial Literacy, Course Books, Skill, Program

1. GİRİŞ

Eğitimle bireyin kişisel gelişimi ve insan ilişkileri ile ilgili potansiyelini harekete geçirecek bilgi ve becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir. Günümüz eğitim anlayışına bakıldığında, 2023 temel eğitim vizyonunda çocukların çok boyutlu gelişiminin önemseneceği belirtilmektedir. Ayrıca uygulama ve deneyimlemenin temel eksen olacağı vurgulanmaktadır. Çocuklar, beceri temelli etkinlikler yoluyla değerlendirilecektir denilmektedir. Yine öğrencilerin sosyal girişimcilik becerilerinin geliştirileceği, kaynakları etkili ve verimli kullanmasına yönelik olanakların sunulacağı söylenilmektedir. Çok boyutlu gelişimin içerisinde farklı bilgi, beceri, değer ve kavramların olduğu görülmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2019). Bunlar için 2018 yılı Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler programlarına

bakıldığında çok çeşitli unsurların kazandırılmasına yönelik açıklamaların bulunduğunu söylemek mümkündür. Özellikle becerilerin önemli yer tuttuğu söylenebilir. Vizyon belgesinde de beceri temelli etkinlikler üzerinde durulduğu görülmektedir. Birçok becerinin kazandırılmasına yönelik uygulamaların yapılacağı üzerinde durulmaktadır. Kazandırılması hedeflenen becerilerden birisi de “*finansal okuryazarlık*”tır.

Finansal okuryazarlık, kişinin para kullanımı ve yönetimi hakkında bilgiyle değerlendirme yapması ve etkili karar verme yetisi (Boz, 2019); toplumsal ve bireysel işlevlerini yerine getirme (Güvenç, 2017); paranın değerini anlama ve paranın kullanımının faydalarını nasıl en üst düzeye çıkarma (Kadoya ve Khan, 2019); yatırım katılımı, karar verme ve performansın önemli bir belirleyicisi (Sabri ve Eugene, 2019); bir bireyin finansal kaynaklarla etkin kararlar vermesini sağlayan bilgi ve becerileri (Yuan, Lin ve Wang, 2019); kişisel finans, para ve yatırım yönetimi ile ilgili konular da dahil olmak üzere çeşitli finansal alanların eğitimi ve anlayışıdır (Kenton, 2019). Finansal okuryazarlık; bugünün ve gelecekte ihtiyaçlarının karşılanması için parasal kaynakları etkin bir şekilde yönetmek için gereken beceri veya bilgi olarak anlaşılabilir (URL-1), kişisel düzeyde, nasıl tasarruf edileceğini, ödünç alınacağını, yatırım yapılacağını ve akıllıca harcama yapılacağını anlaşıması, iflastan, yıkık kredilerden, hatta ilişkilerde yaşanan sorunlardan bile kaçınabilir (Rustomfram ve Robinson, 2015:96) olarak tanımlanmıştır. Ayrıca finansal okuryazarlık, bireyin yaşam kalitesini etkiler. Genç erişkinlerde yetersiz düzeyde finansal okuryazarlık olması ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Onun için bireylere iyi bir finansal okuryazarlık eğitimi verilmelidir. İyi bir eğitim alan bireylerin tasarruf, risk çeşitliliği, tasarruf kazançları, risk toleransı, enflasyonun getiri üzerindeki etkisini tanıma, düşük enflasyon beklentilerine sahip olma, anlayışlı yatırım kararları alma ve harcama davranışlarını kontrol etme konusunda daha iyi performans göstermesi muhtemeldir (Loh, Peong ve Peong, 2019).

Finansal okuryazarlık tanımlardan da anlaşılacağı üzere çok boyutludur. Rodriguez ve Henning’e (2019) göre bireylerin temel finansal okuryazarlık için öğrenmeleri gereken temel kavramlar ve beceriler bulunmaktadır. ABD’de ulusal anlamda öğrencilerin finansal okuryazarlık becerilerini geliştirmelerinde rehberlik edecek standartlar oluşturulmuştur. Bunların amacı diğer dünya devletlerine de katkı sağlamasıdır. Bu standartlar tüm öğrencilerin öğrenmeleri gereken kavram ve becerileri içermektedir. Bunlar gelir, gider, bütçe, tasarruf, bankacılık ve sigortadır (Rodriguez ve Henning, 2019). Finansal okuryazarlık eksikliği, finansal okuryazarlığı arttırmaya yönelik çok sayıda eğitim programının geliştirilmesini ve uygulanmasını teşvik etmiştir (Wagner, 2015:11). Bu amaçla ABD’de 2003 yılında Finansal Okuryazarlık ve Eğitim Komisyonu kurulmuştur. Kurulan komisyon kamu, özel ve kar amacı gütmeyen tüm sektörlerde finansal okuryazarlığı artırmak, tüm Amerikan vatandaşlarının ve ailelerinin sağlıklı karar vermesi sürecinde katkı getirmeyi hedeflemiştir (Brickhouse, 2018:28-29). Ayrıca Amerika’nın en genç vatandaşlarını, çocuklarını daha sonraki dönemlerinde sağlıklı finansal kararlar almalarında hazırlıklı olmalarında da katkı getirmek için stratejiler geliştirmiştir (Brickhouse, 2018:30). Burada amaç bireylerin finansal anlamda sağlıklı düşünebilmelerine katkı sağlamaktır. Ülkemizde ise ciddi anlamda finansal okuryazarlık üzerine yapılan çalışmalar 2002 ve 2008 yıllarındaki ekonomik krizler sonrasında başlamıştır. Bunun için 2005 yılında ilköğretim programları içerisindeki Hayat bilgisi ve Sosyal bilgiler dersleri içerisinde finansal okuryazarlığı destekleyici kazanımlar ile üniteler konulmuştur (Adalar, 2019). Bunun için tam bir politika oluşturulduğunu söylemek güçtür. Ancak küçük çaplı uygulamaların eğitim boyutunda yapıldığı görülmektedir.

Finansal okuryazarlık konusunda araştırmalar ve politikalar oluşturulduğu söylenebilir. Oluşturulan politika ve araştırmalarla ilgili olarak gözlemlerini Schmeiser (2015) şu şekilde özetlemiştir. İlk olarak ebeveynler ile bakıcıların Amerikan gençliğinin okuryazarlığında önemli etkiye sahip olabileceğini, ikinci olarak finansal yetenek uygulamaları yoluyla deneyimler kazanmanın uygun olacağı ancak uzun süreç alacağı, üçüncü olarak küçük çocukların finansal okuryazarlık becerilerini geliştirecek “finansal karar verme simülasyonlarının okul programına dahil edilmesini”, dördüncü olarak ise, çocuklar genç yetişkin olmaya geçerken, öğrendikleri finansal becerileri uygulamak için finansal ürün ve hizmetlere erişmeleri gerekir diyerek belirtmiştir. Finansal okuryazarlık becerilerinin kazandırılmasında aile ve okul işbirliğinin önemli olduğu görülmektedir. Bunun için okul öncesinden başlayarak ilkökul, ortaokul ve lise basamaklarında eğitimin devam ettirilmesi gerekmektedir. En önemli basamakların başında Temel eğitim (ilkokul) görülebilir.

Temel eğitim düzeyinde finansal okuryazarlık konusunda bilgi ve becerilerin kazandırılmasının önemli olduğu alan yazında belirtilmektedir. İlkokul, çocuklara parayı öğretmeye başlamak için mükemmel bir

yaştır (URL-3). Finansal okuryazarlığın çeşitli bileşenleri hakkında konuşmaları erken başlatarak, çocuklar yaşamda daha önce olumlu finansal davranışlar sergileyebilecekleri için etkilenebilir. Bu nedenle gelecekteki gelişimleri için daha hazırlıklı olabilirler. Bunda etken olabileceklerden birisi de ebeveynlerdir. Ebeveynler 6-11 yaş arası çocuklar için, ev işleri gibi para kazanma yöntemlerini güçlendirmeye odaklanmalıdır (Rivera, 2019). Daha yakın tarihli bir çalışmada, Llanos (2014), Kolombiya'da ilkokullarda 2013 ve 2014 arasında uygulanan bir anket aracılığıyla ebeveynlerin oğullarının ve kızlarının finansal eğitimindeki etkisini tanımlamaktadır. Yazarlar, ebeveynlerin sağladıkları tasarruf, para yönetimi ve ekonomik davranışların uyarılması stratejilerinin, günlük hayatla sürekli etkileşim halinde öğretildiklerinde, oğullarının ve kızlarının finansal eğitim gelişimini etkileyebileceği sonucuna varmaktadır (Barba, 2017: 4). İlkokul çocukları için finansal eğitim çabalarının varlığına rağmen, bu yaş grubundaki eğitimin finansal okuryazarlığı geliştirmedeki etkinliğini değerlendiren diğer yaşlardaki araştırma çabalarına kıyasla nispeten az sayıda çalışma vardır. Bununla birlikte, daha yaşlı gruplarla ilgili literatürün aksine, literatürde çalışmalar genellikle deneyseldir (Grody ve Diğerleri (2008:17). Mevcut literatürdeki bu boşluğu gidermek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç var (Wagner, 2015: 2). Alan yazında az sayıda olan çalışmalardan bazıları arasında yer alan iki çalışmadan birisi Wisconsin'deki dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı, ilköğretim öğrencileri için oluşturulan finansal eğitimin öğrencilerin finansal bilgilerini artırıp artırmadığını ve gelecekteki finansal davranış ve tutumlardaki değişiklikleri etkileyip etkilemediğidir. Bir diğeri ise, Teksas'ta dördüncü sınıf öğrencileriyle yapılmıştır. Her iki yapılan araştırma bulgularına dayalı olarak öğrencilerin finansal okuryazarlık eğitimi programının finansal bilgiyi artırabileceği sonucuna varılmıştır (Brickhouse, 2018:46). Friedline (2015) çocukların 5 veya 6 yaşa kadar küçük ekonomik ajan olma kabiliyetine sahip olduğu sonucuna varmış, ancak yoksulluğun çocukların bu alandaki gelişimini engellediğine dikkat çekmiştir. Ülkemizde ise Güvenç (2017) tarafından yapılan araştırmada finansal okuryazarlık ile ilgili doğrudan ilkokulla ilgili olmamakla birlikte ilkokul 4. Sınıf düzeyinde sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki 11 kazanımın ilişkili olduğu belirtilmektedir.

Finansal okuryazar bir kişinin kazanmış olduğu temel özelliklere bakıldığında ilk olarak bütçe oluşturma, harcama yeteneğine sahip olma, tasarrufun nasıl yapılacağını, kredi alma-verme ve borç kavramının anlamı ve etkisi, geleceğe yatırım yapma ve gelecekteki riskleri azaltmak için sigortacılığı kullanma vb. becerileri kazanmış olması olarak bakılmaktadır. 2000 yılından bu yana yapılan çalışmalar ve araştırmalara bakıldığında finansal okuryazarlığın tanımı ve içeriğinin beş temel başlık altında oluşturulduğu görülmektedir (Remund, 2010). Bunlar;

1. Finansal kavramlar bilgisi
2. Finansal kavramlar hakkında bağlantı kurabilme
3. Kişisel finansı yönetme yeteneği
4. Uygun finansal kararlar verme becerisi
5. Gelecekteki finansal ihtiyaçlara yönelik etkili plan yapabilme olarak belirtilmektedir.

Finansal okuryazarlığın oluşturulduğu beş temel boyutun detaylarına bakıldığında kısaca şunları belirtmek uygun olacaktır. Finansal kavramlar ile ilgili bilgiler boyutunda finansal okuryazarlığın anlaşılmasında bilginin önemli bir rolü vardır. İlk boyut finansal kavramlar bilgisidir. Bilgi boyutunun içeriğinde olması gerekenler açısından ilk başta para kavramının iyi bilinmesi gerekmektedir. Temel eğitim 1., 2. ve 3. sınıf düzeyinde para konusunda bilinmesi gerekenlere bakıldığında “kazanç, birikim, harcamak, para yatırmak, bağışlamak, para çekmek, tüketici, nakit, borç, kredi, vergi” 4. Sınıf düzeyinde “banka hesabı, tüketici, para yatırmak, bağışlamak, kazanç, giderler, finansal kurum, gelir, para yönetimi, para çekmek” gibi kavramların bilinmesi gerekmektedir. Bununla ilgili olarak 1., 2. ve 3. Sınıf düzeyinde kazandırılacak becerilere bakıldığında “ ödeme türlerini değerlendirme, ihtiyaçlar ve istekler arasındaki farkı öğrenmek, para seçimi yapmak, bozuk para ve para türlerini tanıma”, 4. Sınıf düzeyinde “temel banka işlemlerini yürütmek, kısa vadeli hedefler oluşturma” ile ilgili beceri geliştirici etkinlikler oluşturmaktır (Remund, 2010; URL-2).

İkinci boyuta gelince finansal kavramlar hakkında bağlantı kurabilmek için bireyin ne kadar bilgiye sahip olmasından ziyade etkin tüketici olarak karar verme olarak değerlendirmek daha uygun olacaktır. Öğrenilmiş olan para ile ilgili kavram ve becerilerinin daha iyi nasıl kullanılacağına dair karar verme

sürecine yönelik etkinlikler ve problemlerle bu süreç kalıcı bir hale getirilebilir. Örnek olarak, 6 ile 12 yaş arasında, çocukların parayı nasıl kazandıklarını, kazandıkları parayı nasıl kullanacakları ve kazandıkları parayla nasıl alışveriş yaptıklarını şekillendiren günlük davranış kurallarını özümsemelerine yönelik uygulamalar yaparak yardımcı olabilirsiniz. Çocuğunuza bir ödenek vermeye karar verebilirsiniz (Remund, 2010; URL-2; URL-3).

Üçüncü boyuta gelince finansal okuryazarlığın birçok kavramsal tanımı, yapılmıştır. Yapılan tanımlardan bazılarında kişisel olarak finansal kaynakları etkin ve verimli olarak kullanabilme olarak belirtilmektedir. Finansal okuryazarlık becerisinin gelişiminde eğitim vermenin bireylerin etkili finansal kararlar alma yeteneğini geliştireceği inancıdır (Kirsch, 2014:7). Bunu gerçekleştirebilecek bireylerin kişisel anlamda finansal kaynaklarını yönetebileceklerini söyleyebiliriz. Esas olan durum öğrencilerin temel eğitim düzeyinde para ve para ile ilgili temel kavramları öğrenmeleri ve bununla ilgili davranışları özümsemelerinin sağlanmasının kendisine sunulacak küçük bir bütçeyi yönetebilmede daha etkili olabileceği görülebilir. Çünkü okuryazarlık, kişinin para kazanma, koruma ve harcama dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere, para ile ilgili bir dizi görevi yerine getirme yeteneğini yansıtır. Genç nüfus oranının yüksek olduğu ülkemize bakıldığında insanların kendi bütçelerini yönetebilme ve tasarruf edebilmede oldukça başarısız oldukları görülmektedir (Aydın, 2018). Bunu gerçekleştirecek bir eğitime gereksinim bulunmaktadır.

Dördüncü boyuta gelince karar verme süreci alınacak finansal yönetim uygulamalarında önemli yer tutmaktadır. Yapılan çalışmalar öğrencilerin gelirlerini ve varlıklarını uzun vadede planlama ve yönetme becerilerinin geliştirilmesi gerektiğini ayrıca dünyada ve ülkemizde finansal okuryazarlık konusunda durumun pek iç açıcı olmadığını ortaya koymaktadır (Aydın, 2018). Karar verme sürecinde öğrencilerin finansal okuryazarlığa ilişkin bilgilerinin oluşması ve tanımlama yapabilecek duruma gelmesi gerekir. Sonra finansal okuryazarlıkla ilgili seçenekleri oluşturma ve belirleme yapılmalıdır. Seçenekler test edilmedikçe okuryazarlık değerlendirilemez ve kararlar para yönetiminin kalbidir. Doğru kararlar vermek için bilinçli olarak bilgi sahibi olmak ve akıllı seçimler yapabilmek gerekmektedir. Finansal kararlar, pazardaki mal ve hizmetlerin çoğalması ve bu mal ve hizmetleri elde etmek için bir kişinin sınırlı kaynakları arasındaki sürekli değişimlerden büyük ölçüde etkilenir. Finansal okuryazarlık programları, ailelerin ve bireylerin, etraflarındaki dünyayla etkileşime girdiklerinde, yaşam düzeylerini daha iyi hale getirmelerine olanak tanıyan kıt kaynakların geliştirilmesi, edinilmesi, bakımı ve korunmasını geliştirmeye çalışır. Bazı araştırmacılar, finansal okuryazarlığı, kişisel değerlerini yansıtan finansal kararlar alırken “başarılı bir şekilde borç yöneten” insanlar olarak tanımlarlar. Bu örnek, etik ve bütünlüğü kavramsal tanımlamaya getirir. Olaya yararcılık açısından bakan bazı bilim adamları ise “Kişinin kendi ihtiyaçlarına, değerlerine ve hedeflerine göre belirli bir kararın artılarını ve eksilerini tartmak ve değerlendirmek için bir dizi eleştirel düşünme becerisi” olarak belirtmektedirler (Remund, 2010). Bu durumlarda, karar verme becerisi, finansal okuryazarlık söz konusu olduğunda temel bir yetkinlik olarak görülmektedir.

Beşinci boyuta gelince gelecek yaşamına ilişkin finansal ihtiyaçları konusunda etkili ve verimli biçimde planlamalar yapmaktır. SPK ve Dünya Bankası'nın 2015-2017 yıllarında yapmış olduğu çalışmada bir yıldan uzun ekonomik plan yapanların oranı kadınlarda %45 iken erkeklerde %32 olarak belirtilmiştir (Aydın, 2018). Buradan da anlaşılmaktadır ki kısa orta ve uzun vadede planlama konusunda çok başarılı olduğumuz söylenemez. Finansal okuryazarlık konusunda iyi bir eğitim gerçekleştirilmelidir. Finansal okuryazarlık eğitiminde, eğitimin bireylerin etkili finansal kararlar alma yeteneğini geliştireceği inancıdır (Kirsch, 2014). Planlama yapma ilkokuldan başlayarak çocuklara kazandırılmaya çalışılan bir beceri olarak karşımızda durmaktadır. Özellikle 2017 programı bu açıdan bir başlangıç olarak kabul edilebilir. İlave olarak finansal okuryazarlıkta yer almaktadır. Her ikisi de geliştirilmesi gereken bir beceri olarak karşımızda durmaktadır. Ülkemizde finansal okuryazarlık konusunun ilkokulda son 15 yıl içerisinde yer aldığını söyleyebiliriz (Adalar, 2019).

Finansal okuryazarlık beceri olarak önemli bir yer tutmaktadır. Finansal okuryazarlık, bireylerin hem kısa hem de uzun vadede sağlam finansal kararlar almaları için önemlidir (Wagner, 2015:2). Bu becerinin temel eğitim düzeyinde başlayarak geliştirilmesinin ne kadar önemli olduğu bir gerçektir. İlkokul programlarından başlayan bu anlayışın çocuklara tam anlamıyla kazandırılması gerekmektedir. Eğitim sürecinin öğretmenler tarafından anlaşılır biçimde geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bunu yapabilecek nitelikte hizmet içi eğitim ve kaynak sağlanmalıdır. Özellikle ilkokul çocuklarına yönelik olarak sanal ortamlarda geliştirilecek etkinlikler ve uygulamalar bilinçli bireylerin oluşmasında katkı

getirecektir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın öğrencilerin okuması amacıyla oluşturulmuş olan ders kitapları finansal okuryazarlık becerisinin geliştirilmesinde önemli katkılar sağlayacaktır. İlkokul 1-4 arasındaki iki temel dersin önemli roller üstlendiği görülmektedir. Birincisi Hayat Bilgisi ikincisi Sosyal Bilgiler dersleridir. Hayat Bilgisi dersleri içerisinde doğrudan finansal okuryazarlık olmasa da onun alt kavramları olan diğer boyutları yer almaktadır. Sosyal bilgiler dersinde ise doğrudan finansal okuryazarlık bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde Genç Amerikalılar Finansal Eğitim Merkezi (yacenter.org) bulunmaktadır. Bu merkezde AmeriTowne adında bir eğitim programı vardır. Merkezde ilköğretim çağındaki çocuklara sosyal bilgiler öğretim programlarının bir parçası olarak bu finansal okuryazarlık eğitimi verilmektedir. Eğitimde çocuklara arz- talep ve diğer temel ekonomik teorileri öğrenmektedirler. Bunun amacı kasabadaki serbest girişimci olarak uygulamalı yapacakları üretici ve tüketici eğitimleri öncesinde bilgilenmektir. Uygulama sürecinde öğrencilerin tüketici olarak kendi kartlarıyla bütçelerini yönetmeleri ve bunu uygun biçimde kullanmalarının yanında çek defterlerini dengeleme için neler yapmaları gerektiği konusunda uygulamalar yaptılar. Etkin biçimde arkadaşlarıyla birlikte çalıştılar (Schulaka, 2015). Verilecek olan finansal eğitim, finansal bilgiyi arttırmalı ve aynı zamanda insanların kendileri veya haneleri için daha iyi finansal kararlar almaları için farklı davranmalarına yardımcı olmalıdır (Wagner, 2015:4). Bu iki dersin kitaplarında yer alan finansal okuryazarlık uygulamalarının ne şekilde ve nasıl yer aldığı incelendiği çalışmalara alana yazında rastlanılmamıştır. Bu amaçla finansal okuryazarlık becerileri ile ilgili bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmayla ilkokul 1, 2, 3 ve 4. Sınıflardaki okutulan ders kitaplarının finansal okuryazarlık becerilerini kazandırmadaki rolü incelenmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler programlarının ve ders kitaplarının finansal okuryazarlık becerilerini nasıl ve ne şekilde içerdikleri bakımından incelenmesidir. Bu çalışmaya eşlik eden araştırma soruları şunlardır:

1. Hayat Bilgisi programlarında (1,2,3. Sınıf) finansal okuryazarlık becerilerine ilişkin kazanımlar hangileridir?
2. Hayat Bilgisi programlarında finansal okuryazarlıkla ilgili beceriler hangileridir?
3. Sosyal Bilgiler programlarında (4. Sınıf) finansal okuryazarlık becerilerine ilişkin kazanımlar hangileridir?
4. Sosyal Bilgiler programlarında finansal okuryazarlıkla ilgili beceriler hangileridir?
5. İlkokul Hayat Bilgisi dersinde okutulan kitaplarda yer alan finansal okuryazarlık becerileriyle ilgili bilgi, kavram ve etkinlikler nelerdir?
6. İlkokul Sosyal Bilgiler dersinde okutulan kitaplarda yer alan finansal okuryazarlık becerileriyle ilgili bilgi, kavram ve etkinlikler nelerdir?

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri kaynağı, veri toplama süreci ve verilerin analizine yönelik bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

İlkokul 1-4. Sınıflarda okutulmakta olan ders kitaplarının finansal okuryazarlık becerilerini öğrencilere kazandırma özellikleri açısından incelendiği bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden “doküman incelemesi” kullanılmıştır. Doküman incelemesi araştırılması amaçlanan olay veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013:217). Nitel çalışmada doğrudan gözlem veya görüşmenin mümkün olmadığı durumlarda araştırma problemiyle ilgili yazılı veya görsel malzemeler çalışmaya dahil edilebilir. Doküman incelemesi tek başına bir araştırma yöntemi ya da ek bilgi kaynağı olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013:217). Merriam (2018:132) yaygın dokümanların resmi kayıtlar, mektuplar, gazeteler, şiirler, şarkılar, ortak kayıtlar, hükümet dokümanları, tarihsel dokümanlar, günlükler, otobiyografiler gibi belgeler olduğunu dile getirmektedir. Nitel araştırmalar, araştırmacıya doğrudan veri kaynağına ulaşma imkânı verir. Bağlam ve olguların derinlemesine anlaşılmasını sağlayacak detaylı betimlemeler yapılmasını, sentezlenerek elde edilen bilgilerden yola çıkılarak ikna edici genellemeler yapılmasını sağlar (Büyüköztürk, 2011).

3.2. Veri Kaynağı

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 28.05.2018 tarih ve 78 sayılı kararıyla 2018-2019 öğretim yılından itibaren 5 yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen Kök-e Yayınları'na ait 1. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı; Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 28.05.2018 tarih ve 78 sayılı (ekli listenin 141'inci sırasında) kararıyla 2018-2019 öğretim yılından itibaren 5 yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen Soripek Yayınları'na ait 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı; Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 28.05.2018 tarih ve 78 sayılı kararıyla 2018-2019 öğretim yılından itibaren 5 yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen Evrensel İletişim Yayınları'na ait 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabı ile Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 28.05.2018 tarih ve 78 sayılı kararıyla (listenin 25'inci sırasında) 2018-2019 öğretim yılından itibaren 5 yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen Tuna Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş. Yayınları'na ait 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarından oluşmaktadır. 2018-2019 Eğitim-öğretim yılında kullanılan kitaplar incelendiğinde Kök-e, Soripek, Evrensel İletişim ve Tuna Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş. Yayınlarına ait iki kitabın olduğu görülmüştür. Bu kitaplar incelendiğinde içeriklerinin 2018 yılında uygulamaya başlanan Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretim programlarındaki kazanımlara ait olduğu görülmektedir.

Araştırmada kullanılan dokümanların künyesi aşağıda verilmiştir:

- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Hayat Bilgisi Dersi (İlkokul 1, 2 ve 3. sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2017). *Sosyal Bilgiler Dersi (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Demir, E. (2018). *İlkokul Hayat Bilgisi 1 Ders Kitabı*. Kök-e Yayıncılık: Ankara.
- Kuşkaya, Ç. (2018). *İlkokul Hayat Bilgisi 2 Ders Kitabı*. Soripek Yayıncılık: Ankara.
- Özcan, E. (2018). *İlkokul Hayat Bilgisi 3 Ders Kitabı*. Evrensel İletişim Yayınları: Ankara.
- Tüysüz, S. (2018). *İlkokul Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*. Tuna Matbaacılık: Ankara.

3.3. Verilerin Toplanması

Merriam'a (2018) göre bir belgenin özgünlüğünü ve doğruluğunu araştırmak ve bunlara karar vermek çalışmanın önemli bir aşamasıdır. Çalışılacak dokümanın kökeni, yazarı, yazılma sebebi ve yazıldığı bağlam ve içerik hakkında değerlendirme yapmaya ve dokümanın özgünlüğü hakkında araştırma yapmaya gerek duyulmaktadır. Öncelikle çalışılacak dokümanların özgünlüğünü kontrol etmek amacı ile belgelerin tarihi, orijinal olup olmadığı, yazarları, belgeye ulaşma yolu, belgenin kimin için üretildiği ve ne amaçlandığı incelenmiştir. Dokümanların özgün olduğuna karar verildikten sonra İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları, İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları finansal okuryazarlık ile ilgili kazanım, beceri, kavram, bilgi ve etkinlikleri bulundurmaları açısından incelenmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde nitel analiz yaklaşımlarından betimsel analiz kullanılmıştır. Bu yaklaşımda elde edilen veriler önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu analizde amaç bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunabilmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2013:256). Betimsel analizin 4 aşaması bulunmaktadır. Bu aşamalara göre çalışmada gerçekleştirilen analiz şu şekildedir:

1. *Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma*: Araştırma sorularından hareketle yapılacak analiz için çerçeve oluşturulmuştur. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları ve Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nı analiz için araştırma sorularına uygun temalar finansal okuryazarlıkla ilgili kazanımlar, finansal okuryazarlıkla ilgili beceriler, finansal okuryazarlıkla ilgili kavramlar, finansal okuryazarlıkla ilgili bilgiler ve finansal okuryazarlıkla ilgili etkinlikler olarak belirlenmiştir.

2. *Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi*: Bu aşamada önceden oluşturulan temalara göre Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları ve Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları incelenmiş ve doğrudan alıntılara da yer verilerek veriler işlenmiştir.

3. *Bulguların tanımlanması*: Bu aşamada bulguların düzenlenmesi ve tanımlanması yoluna gidilmiştir. Belirlenen temaların içine veriler yerleştirilerek okuyucuya kolaylık sağlamak amacı ile tablolar oluşturulmuştur.

4. *Bulguların yorumlanması*: Her bir tema için oluşturulan tablolar arası ilişkilendirme ve anlamlandırma çalışmaları yapılmıştır. Farklılıklar ve benzerlikler açıklanmaya çalışılmıştır.

3.5. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırmanın geçerliğini sağlamak amacı ile ilkökul 1, 2, 3 ve 4. sınıfta okutulan Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler kitaplarının tümü içeriğinden herhangi bir bölüm çıkarılmadan ya da örneklem alınmadan doküman analizine alınmıştır.

Araştırmanın güvenirliliğini sağlamak amacıyla araştırmaya dahil edilen ders kitapları iki ayrı uzman tarafından finansal okuryazarlık becerisi açısından incelenerek kodlanmıştır. Uzmanların kodlama sonuçları karşılaştırılarak kodlayıcılar arası görüş birliği hesaplanmıştır. Kodlayıcılar arası görüş birliği; üzerinde görüş birliği sağlanan terim sayısının, üzerinde görüş birliği sağlanan terim sayısı ve görüş birliği sağlanamayan terim sayısının toplamına bölünüp 100 ile çarpılmasıyla elde edilmektedir. Miles ve Huberman (1994) kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az %80 olması gerektiğini belirtmektedir. Bu araştırmada kodlayıcılar arası görüş birliği %91,30 olarak hesaplanmıştır.

4. BULGULAR

Araştırmanın 1 ve 2. soruları için (Hayat bilgisi programlarında (1, 2, 3. Sınıf) finansal okuryazarlık becerilerine ilişkin kazanımlar hangileridir? Hayat bilgisi programlarında finansal okuryazarlıkla ilgili beceriler hangileridir?) elde edilen bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Hayat Bilgisi Programlarında (1,2,3. Sınıf) Finansal Okuryazarlıkla İlgili Kazanımlar ve Beceriler

	Finansal Okuryazarlıkla İlgili Kazanımlar	Finansal Okuryazarlıkla İlgili Beceriler
1. Sınıf	HB.1.2.5. <i>Evdeki kaynakları verimli bir şekilde kullanır.</i> HB.1.2.7. <i>İstek ve ihtiyaçları arasındaki farkı ayırt eder.</i>	
2. Sınıf	HB.2.1.11. <i>Okulda parasını ihtiyaçları doğrultusunda bilinçli bir şekilde harcar.</i> HB.2.2.6. <i>Evdeki kaynakları tasarruflu kullanmanın aile bütçesine katkılarını araştırır.</i> HB.2.2.9. <i>İstek ve ihtiyaçlarını öncelik sırasına göre listeler.</i>	* Girişimcilik * Karar Verme * Kariyer Bilinci Geliştirme * Kaynakların Kullanımı
3. Sınıf	HB.3.1.9. <i>Okul kaynaklarının etkili ve verimli kullanımına yönelik özgün önerilerde bulunur.</i> HB.3.2.6. <i>Evdeki kaynakların etkili ve verimli kullanımına yönelik özgün önerilerde bulunur.</i> HB.3.2.8. <i>İstek ve ihtiyaçlarını karşılarken kendisinin ve ailesinin bütçesini korumaya özen gösterir.</i> HB.3.3.1. <i>Kişisel bakımını yaparken kaynakları verimli kullanır.</i> HB.3.3.2. <i>Yiyecek ve içecekler satın alınırken bilinçli tüketici davranışları gösterir.</i>	

Tablo 1’de verilen Hayat Bilgisi dersindeki kazanımlara bakıldığında finansal okuryazarlık becerisinin oluşması ve gelişmesinde öncelikli olarak yakından uzağa ilkesine bağlı kalınarak ilk olarak evden başlanarak çocuğun somut öğrenmesini sağlayacak şekilde başlanılmıştır. Daha sonra ikinci eğitim-öğretim yeri olarak okul örnekleme alınmıştır. Çocukların evdeki ve okuldaki kaynakların farkına varması hedeflenmiştir. Bunları tanıdıktan sonra çocukların kişisel istek ve ihtiyaçları doğrultusunda belirlemelerini sağlayacak uygulamalara geçilmesi sağlanmıştır. Görüldüğü üzere kazanımların finansal okuryazarlık becerilerinin gelişmesinde katkı getireceği beklenen alt becerileri desteklediği söylenebilir. Ayrıca bazı kavramlarında kazanımlar içerisinde yer aldığı görülmektedir. İlki istek ve ihtiyaç kavramlarıdır. İkinci olarak kaynak kavramıdır. Üçüncüsü bütçe kavramıdır. Bütün bu kavramlar ilkökulun ilk üç yılı içerisindeki kazanımlarda bulunmaktadır. Verilen kavramların oluşması,

kazanılması ve yaşamsal bir etkinlik haline dönüştürülmesi için alt beceriler oluşturulmuştur. Bunlarda kazanımlarla birlikte yer almaktadır. İlki girişimciliktir. İkincisi kaynakların kullanımı ve üçüncü olarak da karar vermedir.

Araştırmanın 3. ve 4. soruları için (Sosyal bilgiler programlarında (4. Sınıf) finansal okuryazarlık becerilerine ilişkin kazanımlar hangileridir? Sosyal Bilgiler programlarında finansal okuryazarlıkla ilgili beceriler hangileridir?) elde edilen bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Programında (4. Sınıf) Finansal Okuryazarlıkla İlgili Kazanımlar ve Beceriler

	Finansal Okuryazarlıkla İlgili Kazanımlar	Finansal Okuryazarlıkla İlgili Beceriler
4. Sınıf	SB.4.5.1. <i>İstek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapar.</i>	* Finansal Okuryazarlık * Girişimcilik * Karar Verme * Araştırma * Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama
	SB.4.5.2. <i>Ailesi ve yakın çevresindeki başlıca ekonomik faaliyetleri tanır.</i>	
	SB.4.5.3. <i>Sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler.</i>	
	SB.4.5.4. <i>Kendine ait örnek bir bütçe oluşturur.</i>	
	SB.4.5.5. <i>Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır.</i>	

Tablo 2’de verilen Sosyal Bilgiler dersindeki kazanımlara bakıldığında Hayat Bilgisi dersiyle paralel biçimde derinlemesine bir anlayışla devam ettiği görülmektedir. Yine aile merkeze alınmıştır. Buna bağlı olarak çevre de yeni olarak dahil edilmiştir. Bir önceki sınıfta öğrenmiş olduğu bilgi ve becerilerin derinlemesine desteklenmeye çalışıldığı bir anlayışın benimsendiği söylenebilir. Ayrıca beceri olarak finansal okuryazarlık doğrudan yer almıştır. Ayrıca araştırma ve tablo grafik becerilerinin yeni olarak er almaya başlaması dikkat çekicidir. Dikkat çekici bir başka boyutu da ekonomi kavramının verilmeye başlanmasıdır. Ekonomi kavramıyla birlikte israf kavramının öğrencilere kazandırılmaya çalışılmasıdır. Beceri boyutunda ise finansal okuryazarlık kavramının verilmeye başlanmasıdır.

Araştırmanın 5. sorusu için (İlkokul Hayat bilgisi dersinde okutulan kitaplarda yer alan finansal okuryazarlık becerileriyle ilgili bilgi, kavram ve etkinlikler nelerdir?) elde edilen bulgular Tablo 3.1, Tablo 3.2, Tablo 3.3 ve Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 3. 1. Sınıf Hayat Bilgisi Dersinde Okutulan Kitapta Yer Alan Finansal Okuryazarlıkla İlgili Kavram, Bilgi ve Etkinlikler

	Finansal Okuryazarlık ile İlgili Kavramlar	Finansal Okuryazarlık ile İlgili Bilgiler	Finansal Okuryazarlık ile İlgili Etkinlikler
1. Sınıf	İstek (s.69) Harcama (s.71) İhtiyaç (s.77) Tasarruf (s.82) Tutumluluk (s.89) İsraf (s.105)	<i>...Bizler de kullanmadığımız odaların lambalarını kapatmayı unutmayalım. Kullanmadığımız zamanlarda bilgisayar ve televizyonumuzu kapatma düğmesinden kapatalım (s.71).</i> <i>...Kişisel bakımımızı yaparken kaynakları boşa harcamamalıyız. Kaynakları tasarruflu kullanmak ailedeki sorumluluklarımızdan biridir (s.72).</i> <i>...Yaşamamız için gerekli olan ve yokluğunda sıkıntı duyduğumuz şeylere ihtiyaç denir. Beslenme, barınma ve giyinme temel ihtiyaçlarımızdır. Eğlenmek, müzik dinlemek, resim yapmak, yeni oyuncaklar almak isteklerimizden bazılarıdır. Unutmayalım, önce ihtiyaçlarımız karşılanmalıdır (s.77)</i> <i>...Kişisel bakımımızı yaparken elektrik, su, sabun gibi kaynakları verimli ve tutumlu kullanmalıyız. Aşırı tüketimden kaçınmalıyız (s.89)</i> <i>... Okulda yemeğe dua ile başlıyoruz. Ekmek ve yiyecek israfından kaçınıyoruz (s.105)</i>	*Kaynaklar Olmasaydı (s.73) *Düşünelim Söyleyelim Etkinliği - İstedğimiz her şeyi ailemiz satın alabilir mi? Neden? (s.77) *İstek ve İhtiyaçlarımız (s.78)

Tablo 3.1’de yer alan Hayat Bilgisi dersi 1. Sınıfında yer alan kavram, bilgi ve etkinliklere bakıldığında finansal okuryazarlık becerisini destekleyici olarak görülen kavramlarla benzer özellikler taşıdığı söylenebilir. Bilgi olarak verilenlere bakıldığında yaşamsal olarak hayatımızı devam ettirmede gerekli

olacak kaynakların nasıl doğru kullanılması gerektiği bilgilerin yanı sıra bunların korunmasına ve gelecek nesillere aktarılması için yapılması gerekenlere yönelik bilgilerin verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Öğrencilerde kalıcılığının oluşması ve somutlaştırılması amacıyla yapılması gerekenleri pekiştirici etkinliklere yer verilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Tablo 3. 2. Sınıf Hayat Bilgisi Dersinde Okutulan Kitapta Yer Alan Finansal Okuryazarlıkla İlgili Kavram, Bilgi ve Etkinlikler

	Finansal Okuryazarlık ile ilgili Kavramlar	Finansal Okuryazarlık ile İlgili Bilgiler	Finansal Okuryazarlık ile ilgili Etkinlikler
2. Sınıf	<p>Kaynak (s.29, 49, 71, 74)</p> <p>Tasarruf (s.29,30,31, 69, 70, 71, 72, 74, 81, 83, 84, 85)</p> <p>Ekonomi (s.29)</p> <p>İhtiyaç (s.37, 47, 71, 81)</p> <p>İstek (s.37, 81)</p> <p>Harcama (s.46, 82)</p> <p>Harcılık (s.46, 49, 73)</p> <p>Para (s.46, 47, 82)</p> <p>Biriktirmek (s.46, 69)</p> <p>Bütçe (s.47, 71, 74)</p> <p>Gider (s.73)</p> <p>Tutumluluk (s.82, 229)</p> <p>İsraf (s.100)</p> <p>Üretim (s.178, 195)</p>	<p>...Okulumuzda elektrik, su, odun, kömür, doğal gaz gibi kaynaklar kullanılır. Bu kaynakları kullanırken bilinçli olmalıyız. Kaynakları tasarruflu kullanarak ülke ekonomisine katkıda bulunmalıyız (s.29).</p> <p>...Sınıf eşyaları, ders araç ve gereçleri dikkatsiz kullanılırsa zarar görürler. Kısa sürede kullanılamaz duruma gelirler. Bu nedenle ders araç ve gereçlerimizi yıpratmadan kullanmaya özen göstermeliyiz (s. 30).</p> <p>...Yaşamımızı sürdürürebilmemiz için karşılanması gereken bazı gereksinimlerimiz vardır. Bunlar beslenme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçlarımızdır. İhtiyacımız olmadığı hâlde almak istediğimiz ürünler istektir. Paramızı harcarken bilinçli olmalıyız. Öncelikle ihtiyaçlarımızı almamız. Paramızın bir kısmını biriktirmeliyiz (s.46).</p> <p>... Aile bütçesi, bir ailenin gelir ve giderlerinin hesaplanmasıdır. Elektrik, su, doğal gaz evimizde kullandığımız kaynaklardandır. Bu kaynakları tasarruflu kullanmaya özen göstermeliyiz... Böylece aile bütçemize katkı sağlayarak tasarruf etmiş oluruz (s.71).</p> <p>...İhtiyaçlarımız, isteklerimizden daha önceliklidir. Alışverişe çıkmadan önce ihtiyaçlarımızı ve isteklerimizi öncelik sırasına göre listelemeliyiz. Öncelikle ihtiyaçlarımızı almamız (s.81).</p> <p>... Alışverişe çıkmadan önce isteklerimizi ve ihtiyaçlarımızı listelemeliyiz. Paramızı harcarken tutumlu olmalıyız.</p> <p>Gereksiz harcamalardan kaçınmalıyız. İhtiyaçlarımızı karşıladıktan sonra kalan paramızı biriktirerek tasarruf etmeliyiz (s.82)</p> <p>... Ekmek ve yemek israfından kaçınmalıyız (s.100)</p> <p>... Verimli toprakların ve su kaynaklarının bulunduğu yerlerde, tarımsal faaliyetler daha çok olur. Üretim faaliyetlerinin çok olması sanayinin gelişmesini sağlar. Bu koşullarda insanlar daha rahat yaşarlar. (s.196)</p>	<p>*Düşünelim Tartışalım Etkinliği - Elektrik ve suyu tasarruflu kullanmak için ne gibi önlemler alırsınız? Anlatınız. (s.30)</p> <p>*Öğrendiklerimizi Uygulayalım Etkinliği (s.31)</p> <p>*Düşünelim Tartışalım Etkinliği -Paranızı harcarken nelere dikkat ediyorsunuz? (s.46)</p> <p>*Öğrendiklerimizi Uygulayalım Etkinliği (s.47)</p> <p>*Düşünelim Tartışalım Etkinliği -Tasarruflu olmak ne demektir? (s.69)</p> <p>*Düşünelim Tartışalım Etkinliği -Kaynakları tasarruflu kullanmak için neler yapıyorsunuz? (s.71)</p> <p>*Öğrendiklerimizi Uygulayalım Etkinliği (s.72, 73, 74)</p> <p>*Düşünelim Tartışalım Etkinliği - Tasarruf kelimesi size neler hatırlatıyor? (s.81)</p> <p>*Düşünelim Tartışalım Etkinliği - Alışveriş yaparken nelere dikkat etmelisiniz? (s. 82)</p> <p>*Öğrendiklerimizi Uygulayalım Etkinliği (s.83-86)</p> <p>*Öğrendiklerimizi Uygulayalım Etkinliği (s.178-179)</p>

Tablo 3.2’de yer alan Hayat Bilgisi dersi 2. Sınıfında yer alan kavram, bilgi ve etkinliklere bakıldığında finansal okuryazarlık becerisini destekleyici olarak görülen kavramlarla benzer özellikler taşıdığı söylenebilir. Yeni kavramların eklendiği görülmektedir. Bundan da birbirinin devamı olan sarmallık ilkesini taşıırken derinlemesine ve yeni öğrenmelere olanak tanıdığı görülmektedir. Bilgi olarak verilenlere bakıldığında yaşamsal olarak hayatımızı devam ettirmede gerekli olacak kaynakların evden başlanarak çevrede nasıl doğru kullanılması gerektiği bilgilerin yanı sıra bunların korunmasına ve gelecek nesillere aktarılması için yapılması gerekenlere yönelik bilgilerin verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Öğrencilerde kalıcılığının oluşması ve somutlaştırılması amacıyla yapılması gerekenleri pekiştirici etkinliklere yer verilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Tablo 3. 3. Sınıf Hayat Bilgisi Dersinde Okutulan Kitapta Yer Alan Finansal Okuryazarlıkla İlgili Kavram, Bilgi ve Etkinlikler

	Finansal Okuryazarlık ile ilgili Kavramlar	Finansal Okuryazarlık ile İlgili Bilgiler	Finansal Okuryazarlık ile ilgili Etkinlikler
3. Sınıf	<p>Gelir (s.29, 78)</p> <p>Harçlık (s.32, 71)</p> <p>Bağış (s.32, 33)</p> <p>İstek (s.35, 36, 37, 38)</p> <p>İhtiyaç (s.35, 36, 37, 38, 71, 77)</p> <p>Kaynak (s. 39, 40, 41, 42, 43, 87, 88, 89, 213)</p> <p>İsraf (s.40, 96)</p> <p>Meslek (s.44, 46, 47, 48)</p> <p>Tasarruf (s.70, 71, 72, 87, 213)</p> <p>Para (s.71, 77, 79)</p> <p>Biriktirmek (s.71, 79)</p> <p>Bütçe (s.72, 77, 79, 84)</p> <p>Fatura (s.72, 73, 91)</p> <p>Tutumluluk (s. 77, 87)</p> <p>Fiyat (s.77, 92)</p> <p>Gider (s.78)</p> <p>Harcama (s.78)</p> <p>Tüketici (s.90)</p> <p>Fiş (s.91)</p> <p>Kalite (s.92)</p> <p>Ekonomi (s.219)</p>	<p>...Okullarda elektrik, su, doğal gaz, odun, kömür gibi kaynaklar kullanılır. Ayrıca tahta kalem, sıvı sabun ve tuvalet kâğıdına ihtiyaç duyulabilir. Bunları boşa harcamamalı, yeteri kadar kullanmalıyız. (s.39)</p> <p>...İnsanlar tüm ihtiyaçlarını kendileri sağlayamazlar. Bu yüzden meslekler ortaya çıkmıştır. Her mesleğe ihtiyacımız vardır. Meslekler gerekli ve önemlidir (s.46).</p> <p>Evimizdeki kaynakları verimli kullanmak için birçok yöntem deneyebiliriz. Bu yöntemler ile faturalarımız daha az gelebilir. Birlikte neler yapacağımıza karar verip uygulamalıyız. Böylece kaynaklarımızı verimli kullanarak aile bütçesine katkı sağlarız (s.72)</p> <p>... Paramızı önce ihtiyaçlarımız için harcamalıyız. Bu nedenle alacağımız ürünlere ihtiyacımızın olup olmadığına dikkat etmeliyiz... ..İhtiyacımız olan bir ürünü alırken dikkatli davranmalıyız. Alacağımız ürünün kaliteli ve fiyatının uygun olmasına dikkat etmeliyiz. Böylece aile bütçemizi korumaya özen göstermiş oluruz (s.77)</p> <p>...Aile büyüklerimizin kazandığı para ailemizin geliridir. Ailemizin ihtiyaç ve isteklerimiz için harcadığı para ise giderlerimizdir. (s.78)</p> <p>...Kişisel bakımımızı yaparken su, elektrik vb. kaynakları kullanırız. Kaynaklarımızı verimli kullanmalı boşa harcamamalıyız (s.87)</p> <p>...Bilinçli bir tüketici olarak satın aldığımız yiyecek ve içeceklerin kaliteli olmasına özen göstermeliyiz. Kalite bir ürünün iyi ya da kötü olma durumudur (s.92)</p> <p>... Su kaynaklarımızı da korumalıyız. İçtiğimiz su şişelerini ve çöplerimizi denize, akarsuya veya göle atmamalıyız. Suyu tasarruflu kullanmalı ve boşa akıtmamalıyız (s.213)</p> <p>... Evimizde, okulumuzda geri dönüştürülebilir atıkları biriktirmeliyiz. Bu atıkları geri dönüşüm kutularına atarak hem çevremizi korumuş oluruz hem de ekonomik bir fayda sağlarız (s.219)</p>	<p>*Düşünelim, Tartışalım Etkinliği</p> <p>-Kaynaklarımızı daha verimli kullanmak için neler yapabilirsiniz? Açıklayınız (s.41)</p> <p>*Etkinlik</p> <p>-Kaynaklarımızın verimli kullanımı ile ilgili neler yapabiliriz? Düşünelim, arkadaşlarımızla tartışalım. Uygun fikirleri sınıfımızda uygulayalım (s.42)</p> <p>*Etkinlik</p> <p>-Kaynakların verimli kullanımı ile ilgili slogan hazırlama (s.42)</p> <p>*Etkinlik</p> <p>-Kaynakların etkili ve verimli kullanımı ile ilgili açık uçlu sorular (s.43)</p> <p>*Düşünelim Tartışalım Etkinliği</p> <p>- Büyüyünce hangi mesleği yapmak istiyorsunuz? Neden? (s.46)</p> <p>*Etkinlik</p> <p>-İlgi duyulan mesleği araştırma etkinliği (s.47)</p> <p>*Düşünelim Tartışalım Etkinliği</p> <p>- Siz, evinizde hangi konularda tasarruf yapıyorsunuz? Anlatınız. (s.72)</p> <p>*Çalışma Yapalım Etkinliği</p> <p>-Faturalara ödenecek miktarın azaltılması için alınabilecek önlemler (s.73)</p> <p>*Düşünelim Tartışalım Etkinliği</p> <p>-Harçlığımızı harcarken nelere dikkat ediyorsunuz? (s.78)</p> <p>*Çalışma Yapalım Etkinliği</p> <p>-Para biriktiren bir çocuk hakkında örnek olay ve sorular (s.79)</p> <p>*Düşünelim Tartışalım Etkinliği</p> <p>-Siz, kişisel bakımınızı yaparken kaynakları nasıl kullanıyorsunuz? Örnekler veriniz (s.87)</p> <p>*Etkinlik</p> <p>-Kaynakların verimli kullanımı ile ilgili şiir yazma (s.88)</p> <p>*Düşünelim Tartışalım Etkinliği</p> <p>- Alışverişlerinizde siz nelere dikkat ediyorsunuz? Anlatınız. (s.92)</p> <p>*Çalışma Yapalım Etkinliği</p> <p>-Yiyecek ve içecek satın alırken dikkat edilmesi gerekenlerle ilgili bir örnek olay ve açık uçlu sorular (s.93)</p> <p>*Etkinlik</p> <p>- Geri dönüşüm çalışması yapma (s.220)</p>

Tablo 3.3’de yer alan Hayat Bilgisi dersi 3. Sınıfında yer alan kavram, bilgi ve etkinliklere bakıldığında finansal okuryazarlık becerisini destekleyici olarak görülen kavramların sayısının giderek arttığı görülmektedir. Çocukların temel olarak finansal okuryazarlıkla ilgili becerilerinin kavramsal olarak

zenginleştirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Bilgi olarak verilenlere bakıldığında kaynakların evde, okulda ve çevrede etkili ve verimli kullanılması için yapılması gerekenler verilmeye çalışılmaktadır. Bilgi yavaş yavaş genelden özele doğru verilmektedir. Sorun odaklı bir anlayış benimsenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte gelecekte edinilmesi düşünülen meslekler konusunda bilgiler sunulmuştur. Çocukların seçme ve karar verme noktasında yapması gerekenler konusunda etkinlikler oluşturulmuştur. Ayrıca geri dönüşüm konusunda çalışmalar yapmaları için etkinlik örnekleri verilmiştir.

Tablo 4. Sosyal Bilgiler (4. Sınıf) Dersinde Okutulan Kitapta Yer Alan Finansal Okuryazarlıkla İlgili Kavram, Bilgi ve Etkinlikler

	Finansal Okuryazarlık ile ilgili Kavramlar	Finansal Okuryazarlık ile ilgili Bilgiler	Finansal Okuryazarlık ile ilgili Etkinlikler
4. Sınıf	Banka (s.15) Kart (s.15) İhtiyaç (s.26, 111, 122, 132, 138) Kampanya (s.27) Bankamatik (s.27) Geçim (s.37) Maddi (s.84) Fatura (s.96, 136) Bankacılık (s.96) Fiyat (s.101, 133) Satış (s.105) Üretim (s.110, 127) Ürün (s.113) İstek (s.122) Bütçe (s.125, 128, 138, 139, 140, 141, 142) Fayda-maliyet dengesi (s.125) Harcama (s.125, 139) Para (s.125, 138) Ekonomik Faaliyet (s.126) Ekonomi (s.127) Gelir (s.129, 139, 140) İthalat (s.130, 187) Tüketim (s.130) İthal (s.134, 180, 186) Fiş (s.136) Vergi (s.136) Tutumluluk (s.138) Biriktirmek (s.138) Harcık (s.138) Gider (s.139, 140) Tasarruf (s.140) Finansal okuryazarlık (s.141) İsraf (s.143, 144, 145, 146, 147, 148) Ticaret (s.177) İhraç (s.177, 178, 183, 184, 185)	<i>... İnsanın varlığını sürdürülebilmesi için gerekli olan ve giderilmediğinde hayati sorunlara yol açan her şey ihtiyaç olarak adlandırılır. Nefes alma, beslenme, barınma, soğuktan ve sıcaktan korunma insanların temel ihtiyaçlarıdır (s.123)</i> <i>... Sosyal ve kültürel ihtiyaçlar çoğu zaman insanların bireysel eğilimlerinin ve taleplerinin sonucu olarak ortaya çıkar. Karşılansızlığında yaşamsal faaliyetlerimizi doğrudan etkilemeyen bu ihtiyaçlara istek denir (s.124)</i> <i>...İstekler sıraya konmalı ve bütçe göz önünde bulundurularak giderilmeye çalışılmalıdır (s.125)</i> <i>...İhtiyaç ve istekler giderilirken bütçe durumunun yanı sıra fayda maliyet dengesi de gözletilmelidir (s.125)</i> <i>... İnsan ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak sürdürülen bu işlerin her birine ekonomik faaliyet denir (s.126)</i> <i>Ekonomik faaliyetlerin temeli üretime dayanır. Üretim insanların ihtiyaç duyduğu malların veya hizmetlerin meydana getirilmesidir (s.127)</i> <i>...Tüketim, insanların ihtiyaçları olan ürünleri satın alarak kullanmasıdır (s.130)</i> <i>...Aynı kalitedeki ürünlerden ucuz olanını tercih etmeli ve aile bütçemizde açık oluşturacak aşırı ve gereksiz harcamalardan kaçınmalıyız (s.133)</i> <i>...Alışverişlerden sonra fiş veya fatura almak vatandaşlık görevidir. Çünkü satın aldığımız ürünler için ödediğimiz paranın bir bölümünü vergiler oluşturur (s.136)</i> <i>...Para sınırsız bir kaynak olmadığından tutumlu olmalı bir kısmını biriktirmeli ve gereksiz harcama yapmamalıyız (s.138)</i> <i>...Bütçe paranın nasıl kullanılacağına planlanmasıdır. Aile bütçesi ise ailemizin gelir ve giderlerini gösteren listedir. Gelir ailemizin belli bir süre içinde kazandığı para, gider ise bir hizmet ya da ürün karşılığında harcanan paradır (s.139)</i> <i>...Gelirlerin akıllıca ve en çok fayda sağlayacak şekilde değerlendirilmesi becerisine finansal okur yazarlık adı verilir (s.141)</i> <i>...İsraf kaynakların, ürünlerin, emeğin ve zamanın boş yere harcanmasıdır (s.143)</i>	*Etkinlik -Örnek olaya göre hangi ihtiyaçlarımıza öncelik vermemiz gerektiğini belirleme (s.124) *Etkinlik -İstek ve ihtiyaçlarla ilgili doğru yanlış etkinliği (s.125) *Düşünelim Tartışalım Etkinliği -Ekonomik faaliyet denildiğinde ne anlıyorsunuz? Örnek verebilir misiniz? (s.126) *Etkinlik -Ekonomik faaliyetlerle ilgili boşluk doldurma (s.126) *Etkinlik -Çevredeki ekonomik faaliyetleri gözlemleyip raporlaştırma (s.131) *Düşünelim Tartışalım Etkinliği -İnsanlar alışverişleri sırasında alacakları ürünlerle ilgili nelere dikkat ederler? (s.132) *Etkinlik -Evde kullanılan gıda ve temizlik ürünlerinden 5 tanesi seçilip üretim yeri, ambalajın geri dönüştürülebilir olması, kalite ve güvenlik damgalarının incelenmesi (s.135) *Etkinlik -İnsanlara bilinçli tüketici davranışları kazandırmak adına şiir yazma (s.137) *Düşünelim Tartışalım Etkinliği -Bütçe yapma alışkanlığının insanlara sağlayacağı faydalar neler olabilir (s.141) *Etkinlik -Aile ile birlikte aylık bütçe oluşturma etkinliği (s.142)

Tablo 4'e bakıldığında Sosyal Bilgiler ders kitabındaki finansal okuryazarlık kavramlarına bakıldığında alan yazında yer alan bütün kavramların neredeyse yer aldığını görmekteyiz. Temel düzeyde finansal

okuryazarlık becerisini kazandırmada etkili olabilecek kavramlar yer almaktadır. En başta finansal okuryazarlık olmak üzere banka, tasarruf, gelir ve gider gibi kavramların var olduğu görülmektedir. Bilgi anlamında bu kavramların öğrenilmesi ve anlaşılmasını sağlayacak temel düzeyde bilginin verildiği söylenebilir. Etkinlikler boyutunda ise, sorular başta olmak üzere, örnek olaylar ve uygulamalı etkinliklere yer verilmiştir. Bu da öğrencileri aktif duruma getirecek nitelikte ve özelliktedir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler programlarında ve ders kitaplarında yer alan finansal okuryazarlık becerileri hakkında bulgulara dayalı olarak şunlar söylenebilir. Hayat Bilgisi öğretim programlarına bakılarak finansal okuryazarlık becerilerini geliştirilmesine olanak tanıyacak kazanımlar bulunmaktadır. Yapılan incelemeye göre hayat bilgisi birinci sınıf öğretim programında bununla ilişkili olabilecek iki kazanım bulunmaktadır. Bu kazanımlar finansal okuryazarlığın alt başlıklarını destekleyecek niteliktedir. İkinci sınıf hayat bilgisinde ise üç kazanımın yer aldığı görülmektedir. Bu kazanımların finansal okuryazarlığın ana kavramından biri olan para ile ilgili olmasıdır. Üçüncü sınıfa gelince kazanım sayısında bir artış gözlenmektedir. Bu sınıf düzeyinde beş kazanım bulunmaktadır. Bu kazanımlarda önemli kavramlardan biri olan kaynak ve bütçe kavramlarının kazandırılmasına yönelik olduğu görülmektedir. Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programındaki kazanımlara bakıldığında ise üçüncü sınıfta olduğu gibi beş kazanımın yer aldığı görülmektedir. Bu kazanımlarla öğrencilerin daha önce öğrenmiş oldukları kavramların yanı sıra bunların nasıl yönetileceğine yönelik uygulamaları kapsadığı söylenebilir.

Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında finansal okuryazarlık konusunda kazanım, bilgi, kavram ve etkinlik boyutlarında var olan durumun incelenmesine bakıldığında alan yazında belirtilen özellikleri kapsadığı söylenebilir. Hayat Bilgisi dersinin öğretim programlarındaki kazanımlara bakıldığında çocukların temel eğitim (ilkokul) düzeyinde edinmeleri gereken bilgi, kavram ve becerilerin var olduğunu söyleyebiliriz. Finansal okuryazarlıkla ilgili tanımlamalarda belirtilen para kullanımı ve yönetimi etkili karar verme yetisi (Boz, 2019); toplumsal ve bireysel işlevlerini yerine getirme (Güvenç, 2017); paranın değerini anlama ve paranın kullanımının faydalarını nasıl en üst düzeye çıkarma (Kadova ve Khan, 2019); yatırım katılımı, karar verme (Sabri ve Eugene 2019); finansal kaynaklarla etkin kararlar vermesini sağlayan bilgi ve becerileri (Yuan, Lin, Wang, 2019); kişisel finans, para ve yatırım yönetimi (Kenton, 2019); kişisel düzeyde, nasıl tasarruf edileceğini, ödünç alınacağını, yatırım yapılacağını ve akıllıca harcama yapılacağını anlaması, iflastan, yıkık kredilerden, hatta ilişkilerde yaşanan sorunlardan kaçınma (Rustomfram ve Robinson, 2015:96) vb. özelliklerin programdaki kazanımlarda var olduğu görülmektedir. Örneğin Hayat Bilgisi dersinde 2. Sınıfta verilen kazanımda belirtildiği gibi parasını ihtiyaçları doğrultusunda kullanması kazanımı finansal okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine katkı getirecek içeriktedir.

Diez-Martínez (2009) tarafından Meksika’da finansal eğitim konusunda farklı okullarda yapılan araştırmada, Meksika, Kolombiya ve Şili gibi ülkelerle karşılaştırmalar yapılmıştır. Ele alınan ülkelerde temel eğitim düzeyinde finansal eğitimin yetersizliği görülmüştür. Bu nedenle, çocuklar ve ergenler için tek finansal bilgi kaynağının aile olduğu vurgulanmaktadır. Ülkemizdeki hayat bilgisi ve sosyal bilgiler programlarında ve ders kitaplarında finansal okuryazarlığa yönelik uygulamaların var olduğu söylenebilir. Samkin, Low ve Taylor (2012) tarafından yapılan bir araştırmada Yeni Zelanda ortaokul kurumlarında bir finansal okuryazarlık konusunun dahil edilmesinin konunun öğrencilerin ilgisini arttırıp arttırmayacağı ile ilgili araştırmada öğretmenlerin yarım fazlasının finansal okuryazarlık eğitiminin temel düzeyinden başlatılması gerektiği konusunda hem fikir olmuşlardır. Romanya’da da finansal okuryazarlık eğitiminin ilköğretim okullarında, liselerde ve üniversitelerde okutulması ve okul müfredatlarında zorunlu olması gerektiği belirtilmektedir (Istocescu, 2019). Finansal eğitim şu anda Çek Cumhuriyeti’nde ilköğretim eğitiminin zorunlu bir bileşenidir. Ayrıca ilköğretim düzeyinde disiplinler arası bir yapıya sahip olmasıdır. Çünkü sosyal bilgiler, matematik ve bilgi ve iletişim teknolojilerini bütünleştirir (Opletalová, 2014). Ülkemizde de eğitimin temel eğitim (ilkokul-ortaokul) düzeyinden itibaren başladığı görülmektedir. Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ve matematik dersleri içerisinde yer almaktadır. Bu çalışma durumu destekleyici niteliktedir. Agnello, Laney ve Lucey, (2019) finansal okuryazarlığın sosyal bilgiler dersinin konusu olduğunu belirtmektedir. Ülkemizdeki sosyal bilgiler dersinin öğretim programında ve ders kitaplarında finansal okuryazarlık konusu yer almaktadır. Çalışmayı desteklemektedir. Finansal okuryazarlık eğitimi öğretmek için ders kitapları, metodolojik kılavuzlar (örneğin, Öğretimde Finansal Okuryazarlık, Eğitimde Okuryazarlık - öğretmenler için el

kitabı, metodolojik el kitabı, Finansal Okuryazarlık - alıştırmalar ve metodoloji, pratik örnekler) kullanılabilir. Buna ek olarak web portalları, çalışma sayfaları vb. materyal ile teknolojik araçlar kullanılabilir (Opletalová, 2014). Ayrıca Finansal okuryazarlığı öğretmek için hikâyeler kullanmanın yararlı olacağı belirtilmektedir. Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler kitaplarında hikâyelerin kullanıldığı görülmektedir.

Yapılan araştırma sonuçlarına dayalı olarak şunlar önerilebilir. Bu çalışma ders kitaplarının öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak nasıl uygulandığı konusu araştırmalıdır. Öğretmenlerin finansal okuryazarlık konusundaki uygulama hakkındaki görüşlerini ortaya koyacak araştırmalar gerçekleştirilmelidir. İlkokul sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin finansal okuryazarlık hakkındaki görüşlerini karşılaştıracak araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ADALAR, H. (2019). Sosyal Bilgiler Öğretmen Eğitiminde Finansal Okuryazarlık ve Öğretimi: Bir Model Önerisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- AGNELLO, M. F., JAMES, D., LANEY, J. D. ve LUCEY, T. A. (2019) Grabbing a Tiger by the Tale: Using Stories to Teach Financial Literacy, *The Social Studies*, 110(5):198-206, DOI: 10.1080/00377996.2019.1624944
- AYDIN, A. D. (2018). Türkiye'de Finans Eğitimi ve Finansal Okuryazarlık Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme, *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 1(1):12-20.
- BARBA, E. C. (2017). Educación financiera en los niños: una evidencia empírica Children financial education: An empirical evidence, *Sinética* 51 www.sinetica.iteso.mx.
- BRICKHOUSE, T. C. (2018). Breaking Cycles Through Targeted Financial Literacy Education for Fifth- Through Eighth-Grade Students, Walden University: Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy Public Policy and Administration.
- BOZ, D. (2019). Kütahya İlinde Bulunan Özel Eğitim Kurumlarında Öğrenim Gören Öğrenci Velilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (82): 147- 160.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2011). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- DEMİR, E. (2018). *İlkokul Hayat Bilgisi 1 Ders Kitabı*. Kök-e Yayıncılık: Ankara.
- DIEZ-MARTINEZ, E. (2009). La alfabetización socioeconómica y financiera y la educación para el consumo sostenible en México: algunas reflexiones desde la psicología y la educación. *CPU-e. Revista de Investigación Educativa*, (8):1-15. Recuperado de <http://revistas.uv.mx/index.php/cpue/article/view/85>.
- FRIEDLINE, T. 2015. "A Developmental Perspective on Children's Economic Agency." *Journal of Consumer Affairs* 49 (1):39-68
- GRODY, A., GRODY, D., KROMANN, E. & SUTLIFF, J. (2008). A Financial Literacy and Financial Services Program for Elementary School Grades-Results of a Pilot Study.
- GÜVENÇ, H. (2017). Öğretim Programlarımızda Finansal Okuryazarlık, *İlköğretim Online*, 16(3):935-948.
- ISTOCESCU, A. (2019). The Rising Need For Financial Education In Romania, *Review of General Management*, 29(1):116-124.
- KADOYA, Y. ve KHAN, M. S. (2019). What determines financial literacy in Japan?, *Journal of Pension Economics and Finance*, 1-19, doi:10.1017/S1474747218000379
- KENTON, W. (2019). Financial Literacy. Retrieved from: <https://www.investopedia.com/terms/f/financial-literacy.asp>

- KUŞKAYA, Ç. (2018). *İlkokul Hayat Bilgisi 2 Ders Kitabı*. Soripek Yayıncılık: Ankara.
- LLANOS, R. A. (2014). Incidencia de las estrategias de alfabetización económica de los padres en el ámbito familiar sobre el desarrollo del pensamiento económico de los hijos. *Universitas Psychologica*, 14(1):177-188.
- LOH, A. M., PEONG, K. K. ve PEONG, K. P. (2019). Determinants of Personal Financial Literacy among Young Adults in Malaysian Accounting Firms, *Global J. Bus. Soc. Sci. Review* 7(1):08 – 19.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, [MEB]. (2019). Güçlü Yarınlar İçin 2023 Eğitim Vizyonu, www.2023vizyonu.meb.gov.tr internet adresinden 15. 07. 2019 tarihinde alınmıştır.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, [MEB]. (2018). Hayat Bilgisi Öğretim Programı, www.mufredat.meb.gov.tr internet adresinden 19. 07. 2019 tarihinde alınmıştır.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, [MEB]. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, www.mufredat.meb.gov.tr internet adresinden 19. 07. 2019 tarihinde alınmıştır.
- MERRIAM, S. B. (2018). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*, Çeviri Editörü: S. Turan. 3. Basımdan Çeviri. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- MILES, M. B. & HUBERMAN, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- OPLETALOVÁ, A. (2014). Financial education and financial literacy in the Czech education system, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 171(2015):1176-1184.
- ÖZCAN, E. (2018). *İlkokul hayat bilgisi 3 ders kitabı*. Evrensel İletişim Yayınları: Ankara.
- RUSTOMFRAM, P. ve ROBINSON, B. (2015). Online Government Resources for Financial Literacy, *Journal of Business & Finance Librarianship*, 20:95–115, Published with license by Taylor & Francis ISSN: 0896-3568 print / 1547-0644 online DOI: 10.1080/08963568.2015.977083
- REMUND, D. L. (2010), Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy, *The Journal Of Consumer Affairs*, 276-295.
- RODRIGUEZ, S. J. ve HENNING, M. B. (2019). Pre-Service Teachers' Perception of Financial Literacy Curriculum: National Standards, Universal Design, and Cultural Responsiveness, *Education Science* 9(34). doi:10.3390/educsci9010034.
- SABRİ, M. F. ve EUGENE, C. X. A. (2019). Financial literacy and related outcomes: The role of financial information sources, *International Journal of Business and Society*, 20(1):286-298.
- SAMKIN, G., LOW, M., TAYLOR, J. (2012). Incorporating Financial Literacy into the Secondary School Accounting Curriculum: A New Zealand Perspective, *AABFJ*, 6(4):5-30.
- SCHULAKA, C. (2015). Bright Future. Journal of Financial Planning, *FPAJournal.org*
- SCHMEISER, M. D. (2015). Starting early for financial success: Capability into action. *Journal of Consumer Affairs*, 49(1):299-302. doi:10.1111/joca.12063
- KIRSCH, S., W. (2014). An Analysis Of The Efficacy Of Financial Literacy Education For Elementary School Children, In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Master of Arts in Economics A Thesis Presented to the Faculty of California State University, Fullerton.
- TÜYSÜZ, S. (2018). *İlkokul sosyal bilgiler 4 ders kitabı*. Tuna Matbaacılık: Ankara.
- WAGNER, J. F. (2015). An Analysis of the Effects of Financial Education on Financial Literacy and Financial Behaviors, Presented to the Faculty of the Graduate College at the University of Nebraska In Partial Fulfillment of Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Genişletilmiş 9. Baskı.

YUAN, C. , LIN, L. ve WANG, X. (2019). Scheduling Heuristic, Financial Literacy and Rural Students' Willingness to Study, (March 4), *Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3346419> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3346419>*

URL 1. (<https://www.juniorachievement.org/web/ja-usa/ja-in-the-news/-/blogs/financial-literacy-in-elementary-school>) Erişim Tarihi: 15. 07. 2019

URL 2. www.ja.org Erişim Tarihi: 15. 07. 2019

URL 3. <https://selfsufficientkids.com/financial-literacy-kids-elementary-school-child-know-money/> Erişim Tarihi: 15. 07. 2019